ISTORIE

Stein Ringen este un politolog norvegiano-britanic interesat de state, guvernare și democrație. A publicat cercetări academice despre statul social scandinav, constituția Marii Britanii și cea Statelor Unite, dictatura din China și despre inechitate, sărăcie, distribuția veniturilor, politici sociale și publice și guvernare comparativă. Este profesor invitat de economie politică la King's College din Londra, profesor emerit de sociologie și politici sociale la Universitatea Oxford, membru emerit al Green Templeton College și a fost asociat al colegiilor Nuffield și St Antony din Oxford. Înainte de a se alătura Universității Oxford, a fost profesor de studii sociale la Universitatea din Stockholm. A fost profesor invitat și bursier la numeroase universități, de pe mai multe continente. A deținut diverse posturi de cercetare și guvernamentale în Norvegia, inclusiv ca director general adjunct în Ministerul Justiției și șef al departamentului de cercetare din Ministerul Administrației Publice. A fost consultant al Organizației Națiunilor Unite și reporter și jurnalist de investigații la Norwegian Broadcasting Corporation. A publicat articole în *Financial Times*, *Washington Post*, *Los Angeles Times*, *Times Literary Supplement* și altele.

STEIN RINGEN

POVESTEA SCANDINAVIEI

DE LA VIKINGI LA DEMOCRAȚIA SOCIALĂ

Traducere din engleză
de Monica Mărgărint

HUMANITAS

Redactori: Andreea Niță, Sabina Lungu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Veronica Dinu

Tipărit la Master Print Super Offset

Stein Ringen
The Story of Scandinavia
Copyright © Stein Ringen 2023
All rights reserved.
First published by The Orion Publishing Group, London.

© HUMANITAS, 2026, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Ringen, Stein
Povestea Scandinaviei: de la vikingi la democrația socială / Stein Ringen; trad. din engleză de Monica Mărgărint. – București: Humanitas, 2026
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-9355-6
I. Mărgărint, Monica (trad.)
94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

CUPRINS

Nota autorului 9
Hărți 11

Introducere. 15
Notă privind toponimele și terminologia 26

PARTEA ÎNTÂI: SPRE EUROPA

1. Vikingii 33
2. Primele modernizări 98
Excurs: Vecinii de la vest și est. 128

PARTEA A DOUA: PROGRES, MOARTE ȘI RECONSTRUCȚIE

3. Marea transformare 143
4. Moartea Neagră, refacere lentă 192
5. Reforma 212
Anexă: Orașele 225

PARTEA A TREIA: EPOCA RĂZBOIULUI PERPETUU

6. Două noi regate 239
7. Imperialismul 262
8. Gustul colonialismului 318

PARTEA A PATRA: ÎN LUMEA MODERNĂ

9. Inventarea societății 335
10. O epocă de aur… și nu prea 372
11. Războaie și progres 441
Continuitatea: Scandinavia în prezent 505

Note 515
Bibliografie. 521
Despre această carte 531

Scandinavii sunt istoriografi excepționali. Istoricii de aici alcătuiesc o comunitate de savanți dedicați de prim rang. M-au captivat lucrările lor și le admir cu solicitudine realizările. În semn de recunoștință, dedic acest efort tuturor oamenilor care fac parte din această comunitate.

NOTA AUTORULUI

Când am început să scriu această carte, mă aflam în Århus, Danemarca. Era o zi frumoasă de primăvară. M-am plimbat prin orașul pitoresc, idilic precum Scandinavia însăși, a cărui istorie debutează în epoca vikingilor. Mi-am amintit că aici, în urmă cu o mie de ani, toată lumea se războia, iar moartea, distrugerea și suferința domneau pretutindeni. Și apoi mi-am dat seama că, mai târziu, și mai multe rele au pătruns în întreaga Scandinavie: boli, ciumă, exploatare, valuri după valuri de războaie neîntrerupte, devastare și prăpăd. Multe dintre aceste lupte s-au dus între scandinavi, popoarele din nord nimicindu-se uneori unele pe altele, alteori pe ele însele, într-o violență fără sens. A fost o epocă îngrozitoare.

În pofida celor petrecute și a lecțiilor de care a avut parte de-a lungul istoriei, Århus este în prezent un oraș minunat. Siturile istorice sunt întreținute cu pricepere și mândrie, cartierele vechi – păstrate și recondiționate, străzile – pietruite. Orașul este modern, cu o universitate superbă și cele mai frumoase galerii și muzee, arhitectura – splendidă. Este bine organizat, curat, bogat, civilizat și prietenos. Se află într-o țară bogată, abil guvernată, în care oamenii trăiesc în confort, siguranță și sunt fericiți. Se află într-o regiune a lumii cu o democrație funcțională, unde predomină prietenia și colaborarea pașnică.

Așa că, în timp ce colindam orașul – care ar fi putut fi oricare altul din Scandinavia –, m-am întrebat: cum s-a ajuns aici?

INTRODUCERE

Gudfred a murit în anul 810. A fost ucis. Probabil de unul dintre oamenii săi – un soldat, un servitor, un sclav? Sau de către un dușman. Toate informațiile despre el provin din cronicile francilor, care îl descriu drept un parvenit și o pacoste de care europenii și-ar fi dorit mai degrabă să scape. S-a mai spus și că și-a trădat soția, care și-a îndemnat unul dintre fii să se răzbune, acesta tăindu-și tatăl în bucăți cu spada. Nu a fost primul danez care s-a autointitulat rege, dar se încadra în acest profil mai mult decât oricare dintre predecesorii săi.

Elevii norvegieni învață la școală că Norvegia a fost unificată de Harald Păr-Frumos după bătălia de la Hafrsfjord, din anul 872 (sau circa un deceniu mai târziu). Norvegienii îi spun *Hårfagre*, iar englezii *Fairhair*, dar traducerea nu este adecvată. Era gratulat astfel nu pentru că era blond, ci pentru că avea o podoabă capilară impresionantă, considerată atunci, ca și acum, semn al virilității, pe care, spune legenda, ar fi promis să nu o taie până ce nu va deveni rege atotputernic. Probabil că a luptat pentru a controla Norvegia cum o făcuse și Gudfred în Danemarca cu un secol mai devreme. Se crede că a murit în anul 931, la aproximativ optzeci de ani, o vârstă neobișnuit de înaintată pentru acele vremuri.

Legea Västgöta este cunoscută drept prima lege a provinciilor suedeze și primul text suedez scris în limba latină, datând din jurul anului 1325. Acest cod conține ca anexă o listă a regilor creștini, începând cu Olof Skötkonung, care a alipit anumite regiuni din Suedia la domeniul său în jurul anului 1000, la un secol distanță de Harald și două sute de ani după Gudfred. Regatul său reprezenta o porțiune din centrul Suediei de astăzi. Numele său ar putea însemna regele taxelor sau, eventual, bătător de monede. Ca și alți regi scandinavi

timpurii, el a bătut monede (cu propria efigie și cu inscripția *OLUF REX* în latină). Banii de metal nu erau ceva obișnuit și nu erau bătuți în număr mare, întrucât nu existau economii monetizate, rolul lor fiind în principal de a aduce glorie și prestigiu regelui.

Statele prindeau contur cu anevoie. Vor mai trece o mie de ani de frământări istorice până ce Scandinavia își va consolida granițele cunoscute în prezent, în interiorul cărora regatele s-au transformat în națiuni.

Originile europene

Scandinavia, în această carte, ca și în vorbirea curentă, cuprinde Danemarca, Norvegia și Suedia, fiind situată în emisfera nordică. Aceasta este o istorie a celor trei țări pe parcursul a peste 1200 de ani.

Dacă concepem civilizația europeană așa cum ar trebui, ca set de idei, invenții și influențe care s-au răspândit spre vest și nord de la izvoare, respectiv din estul Mării Mediterane – Mesopotamia, Egipt, Grecia antică –, Scandinavia constituie limita extremă. Populațiile au pătruns aici mai târziu, cum s-a întâmplat și cu agricultura, comerțul și modernizările ulterioare. Ideile și credințele s-au răspândit de la sud la nord: mitologiile, creștinismul, luteranismul, Renașterea, Iluminismul. Oamenii din nord s-au străduit, la periferia Europei, să asimileze și să țină pasul cu influențele civilizațiilor înaintașe, într-un proces brutal, de mărire și decădere, colaps și progres. Regatele, care aspirau la glorie și apoi se prăbușeau, au dus o luptă costisitoare cu șansele pierdute și sorții potrivnici. Această bătălie dramatică a fost condusă de oameni uneori măreți și complecși, alteori meschini și patetici. O constantă în această istorie, încă de la început, la fel de vie astăzi ca întotdeauna, este influența europeană, la fel și întrebarea dificilă „cum să fii european?“.

Oamenii au început să migreze în zonă în urmă cu aproximativ 13.000 de ani, venind din sud, unii poate din est, dar mai târziu, urmașii lor fiind strămoșii poporului sami din nordul arctic. Ne aflăm la sfârșitul Marii Ere Glaciare. Pământul se

ridica de sub ape, pădurile se răspândeau spre nord, urmate de animale, mai ales de reni, care se hrăneau cu vegetație, după ei sosind și oamenii care vânau animalele. După 7000 de ani, din toată acea gheață rămăseseră doar ghețarii montani. În următorii 3000 sau 4000 de ani coasta norvegiană până în nordul îndepărtat a început să fie locuită.

Primii oameni erau vânători, pescari și culegători. Cunoștințele despre agricultură au început să pătrundă în sudul Danemarcei acum două milenii, iar în sudul Suediei și pe țărmurile Norvegiei la scurt timp după aceea, apoi s-au răspândit lent spre nord și, de acolo, înapoi, în funcție de fluctuațiile climatice. Agricultura a devenit un mod de viață în sud, în timp ce în nord au continuat să predomine vânătoarea, pescuitul și culesul – în nordul Norvegiei și Suediei până în zilele noastre chiar. Din secolul al XVI-lea, în principal economiile non-agricole din nordul țării au adoptat stilul de viață nomad și creșterea renilor, cu care se îndeletnicește și în prezent o parte, dacă nu chiar majoritatea populației sami.

Europenii cunoșteau ținuturile din nord. Fenicienii din Cartagina au navigat din Marea Mediterană în jurul anului 450 î.Hr., ajungând cel puțin până la nord de Insulele Britanice, poate chiar mai departe. Geograful Pytheas, din colonia greacă Massalia, Marsilia de astăzi, a făcut o expediție în nordul Europei în jurul anului 325 î.Hr., în Britania, Irlanda și Arctica. El a descris gheața polară și aurora boreală, posibil dând Norvegiei denumirea Thule, pătrunzând probabil și în Marea Baltică. Primul contact cu romanii e posibil să fi avut loc în timpul unei operațiuni de recunoaștere, când o flotă a ajuns pe coasta de vest a Danemarcei în anul 5 d.Hr. Mai târziu, în timpul domniei lui Nero, în jurul anului 60 d.Hr., o altă flotă a intrat în Marea Baltică. Plinius cel Bătrân în *Naturalis Historia*, scrisă în jurul anului 70 d.Hr., menționează Scandinavia, iar Tacitus, în *Germania*, lucrarea sa despre triburile din afara Imperiului Roman, de dincolo de Rin, scrisă în jurul anului 100, consemnează despre „suiones". Anumite părți din Suedia erau cunoscute sub denumirea de „Scania", de unde și toponimul Scandinavia pentru întreaga regiune. Cassiodor, consilierul lui Teodoric cel Mare, regele ostrogoților din Italia, a scris o istorie a goților în jurul anului

500, în care a postulat că aceștia își au originea în Scandinavia (mit reînviat de naționaliștii suedezi de mai târziu). Aceeași idee este vehiculată de Iordanes în *Getica*, pusă pe hârtie ulterior, după circa treizeci de ani (cărțile lui Cassiodor s-au pierdut), în care povestește despre o mare insulă, „Scandza", și diferitele sale popoare, menționându-i pe dani și pe suedezi. Istoricul bizantin Procopius din Cezareea, în *De bellis*, concepută pe la mijlocul secolului al VI-lea, amintește de danezi și de insula Thule, care foarte bine ar putea fi Norvegia. El scrie despre „soarele de la miezul nopții" și despre un popor, cel mai probabil sami, al cărui mod de viață îl compară cu cel al fiarelor. Un comerciant norvegian pe nume Ottar (adesea numit Ohthere în cronicile englezești) l-a vizitat pe regele Alfred cel Mare, mărturisind că venise din „Nordveg", țara din nord, vorbind și despre „Denamearc".

Pare în regulă să presupunem că, la momentul în care debutează povestea noastră, în Europa erau cunoscute ținuturile din nord, care formau un fel de regiune, menționată cu o variație a toponimului Scandinavia, și că principalele subdiviziuni ale acesteia erau cunoscute prin variante ale denumirilor Danemarca, Norvegia și Suedia. Scandinavia nu exista încă în modul în care o concepem astăzi – nici vorbă –, însă nu greșim dacă, de la bun început, ne vom urzi povestea în jurul acestor toponime și denumiri.

Teritoriile

Din punct de vedere al suprafeței, Danemarca este cea mai mică, măsurând circa 43.000 de kilometri pătrați. Populația se ridică la aproximativ 5,8 milioane, la care se adaugă 100.000 de locuitori în Groenlanda și Insulele Feroe, cuprinzând și Iutlanda, aflată la joncțiunea Europei de Nord cu Marea Nordului la vest, cu ieșire spre Skagerrak la nord, spre Norvegia și Kattegat la est, către Suedia. La sud de Iutlanda propriu-zisă se află Schleswig și Holstein. Acestea sunt zonele de frontieră problematice ale Danemarcei cu Germania, teritorii contestate, pe cuprinsul cărora granița germano–daneză s-a mutat continuu, uneori spre nord, alteori către sud.

Holstein aparține acum fără probleme Germaniei, iar Schleswig este împărțit între Germania și Danemarca.

Restul teritoriului este reprezentat de un arhipelag situat între Iutlanda și Suedia, cea mai mare insulă fiind Sjælland (Zealand), pe care se află Copenhaga, capitala, și în apropierea căreia locuiește aproximativ un sfert din populația țării. Relieful este plat, nefiind nici un munte, și ospitalier: clima este blândă, solul fertil, pescuitul înfloritor. Danemarca a avut și are încă o economie agricolă, aici existând ferme mari și o aristocrație înstărită.

Suedia este cea mai mare țară, cu 450.000 de kilometri pătrați și 10 milioane de locuitori. În sud există teren arabil, neted, în vreme ce în nord relieful este accidentat și muntos, cu păduri întinse. A fost patria marilor proprietari, a aristocrației, în mâinile cărora era concentrată bogăția, devenind în cele din urmă un stat prosper. Agricultura este dezvoltată în sud. Datorită vastelor rezerve minerale, este cea mai industrializată dintre economiile Scandinaviei. Capitala, Stockholm, are aproximativ două milioane de locuitori.

Norvegia cuprinde 385.000 de kilometri pătrați, cu o populație de 5,3 milioane, la care se adaugă arhipelagul arctic Svalbard, cu 61.000 de kilometri pătrați și 3.000 de suflete. Este o țară lungă și îngustă, cu munți și fiorduri. Distanța de la sud la nord este de așa natură încât, dacă întoarceți țara pe o hartă, vârful nordic ar atinge inima Italiei. Se curbează în jurul Suediei și Finlandei până la Marea Arctică, astfel încât cel mai estic oraș din nord, Kirkenes, se află pe aceeași longitudine cu Istanbulul. Ținutul de coastă este întins și pescuitul – înfloritor. Peisajul este muntos, cu puțin teren arabil; doar 3% din suprafață poate fi cultivată. Nu a existat niciodată o clasă de proprietari bogați și nici o aristocrație care să reziste. Populația capitalei, Oslo, nu depășește un milion de locuitori.

În geografia regiunii, atrag atenția dimensiunea redusă a Danemarcei, dispunerea longitudinală a Norvegiei și poziția dominantă a Suediei în cadrul peninsulei. Se crede că Scandinavia nu este prea întinsă, dar realitatea este alta, suprafața sa echivalând-o pe cea a Franței și Germaniei la un loc, însă populația reprezintă mai puțin de o treime din cea a statului francez.

Danemarca nu are o frontieră terestră comună cu celelalte două țări, iar la sud se învecinează cu bătrânul continent. Este un mister de ce a devenit scandinavă și nu germană, deși uneori era cât pe ce. Norvegia are un relief stâncos, climă rece și pare neospitalieră. E de mirare că nu depinde de alte țări, cum s-a întâmplat o bună perioadă. Suedia este prinsă între cei doi vecini ai săi, mărginită fiind de munții norvegieni. E bizar că a devenit cunoscută în lume, căci mult timp a fost presată să-și canalizeze eforturile spre est.

Danemarca controla atât sudul Suediei, cât și ruta de acces la Marea Baltică, strâmtoarea Øresund. Dar Marea Baltică, din punct de vedere geopolitic, intră în sfera de influență suedeză. Chestiunea baltică a otrăvit mult timp relațiile dintre țările scandinave și a dat naștere competiției danezo–suedeze, conflictelor, războaielor și animozității reciproce. Norvegia nu s-a implicat în această dispută, fapt care nu a contat pentru celelalte două state. În cea mai mare parte a istoriei depănate în această carte, Danemarca și Suedia au fost dușmani înverșunați, ambele considerându-se mari puteri, fiind hotărâte să se depășească și să se distrugă una pe cealaltă, unindu-le doar disprețul față de mica Norvegie. Această ostilitate nu a dispărut. În pofida colaborării, și în prezent subzistă invidia, disprețul, mila și chiar ura. De timpuriu a căpătat contur ideea unei unități scandinave, însă sute de ani nu a avut succes, doar pentru a fi aplicată, într-o anumită măsură, la sfârșitul secolului XX și, chiar și atunci, în ciuda inimiciților latente.

Popoarele

Scandinavii sunt, în principal, popoare germanice, care au în comun originea și cultura. Daneza, norvegiana și suedeza sunt dialecte ale aceleiași limbi. Danezii și norvegienii se înțeleg reciproc cu ușurință în scris, dar nu și atunci când vorbesc. La suedezi și norvegieni este invers. Suedezii îi înțeleg pe danezi cu dificultate, iar aceștia din urmă nu pot distinge ușor între norvegiana vorbită și suedeză. Alfabetul scandinav are cu trei litere mai mult decât cel latin standard: æ (în suedeză ä), ø (în suedeză ö) și å (uneori scris aa).

Limba a fost și este politică. În Danemarca, germana a fost mult timp o limbă concurentă, dominantă la curte și printre aristocrați, amenințând să elimine utilizarea danezei. Familiile regale suedeze și elitele preferau franceza. Norvegiana are două versiuni oficiale, *bokmål*, care înseamnă „limba cărții", și *nynorsk*, adică „noua norvegiană", precum și o diversitate uluitoare de dialecte. În valea Gudbrandsdalen, aflată la nord de Lillehammer, în inima Norvegiei profunde, oamenii din nord vorbesc într-un dialect ușor ritmat, mai ales în apropierea graniței, și spun „ne" în loc de „noi", ca în „ne vom fi acasă", în timp ce locuitorii din sud, aflați la doar câțiva kilometri distanță, pronunță tărăgănat și afectat și folosesc pronumele în context adecvat. Printre dialectele distincte din cadrul varietăților lingvistice regionale se numără *skånsk*, de inspirație daneză, utilizat în sudul Suediei, precum și suedeza cu influențe finlandeze, din nordul aceleiași țări, precum și daneza cu accente suedeze, din insula Bornholm și idiolectele nordice din Norvegia și Suedia. Norvegia are cea mai mare diversitate de dialecte, Danemarca – cea mai restrânsă gamă.

Există trei minorități îndeobște recunoscute: populația sami din nordul Norvegiei și Suediei (întâlnită și în Finlanda și Rusia), finlandezii din nord-estul Suediei și etnicii germani din sudul Danemarcei. Aceste naționalități conlocuitoare interacționează cu populațiile majoritare în diferite moduri, dar culturile, identitatea și limbile lor minoritare supraviețuiesc în prezent și sunt conservate în mod activ. Populațiile scandinave au fost considerate „omogene", însă au fost dintotdeauna mixte, ca în prezent. Evreii constituie o minoritate arhaică, deși restrânsă, la fel și catolicii după Reformă. Există însă comunități însemnate de nordici din alte țări în întreaga peninsulă. Datorită imigrărilor recente din Europa de Sud, Asia și Africa, popoarele din nord au ajuns să se amestece din punct de vedere etnic, rasial și religios.

Populația sami din Norvegia numără între 40.000 și 60.000, dintre care aproximativ jumătate trăiesc în zonele tradiționale sami din nord. Există subgrupuri mai puțin numeroase, sami de coastă și sami de sud, și un idiolect specific celor din urmă, diferit de limba și dialectele sami dominante. Comunitatea

sami din Suedia se ridică la aproximativ 20.000 de suflete. Doar circa 2.000 sunt păstori de reni. Mulți, poate majoritatea, nu folosesc limba sami și nici nu poartă costumul tradițional, cea mai mare comunitate fiind întâlnită la Stockholm.

Etnicii finlandezi din Suedia sunt descendenții locuitorilor din Valea Torne, răspândiți de-a lungul râului omonim, la granița nordică dintre Suedia și Finlanda, și urmașii lor trăiesc în diferite zone ale Suediei și pe alte meleaguri, însumând în prezent câteva zeci de mii. S-au stabilit în regiune anterior anului 1809, când a fost trasată granița. Aceștia folosesc un idiolect finlandez al suedezei și un dialect local al finlandezei. Există o asociație națională a tornedalienilor suedezi, activă pe plan cultural, lingvistic și civic.

Minoritatea germană din Danemarca este formată din aproximativ 15.000 de suflete, cu un puternic nucleu în zona de frontieră cu Germania, fiind reprezentată de o asociație, Bund Deutscher Nordschleswiger, autointitulându-se „minoritate germană“ (nu „germanofonă“). Își gestionează propriile grădinițe, școli, biblioteci și instituții culturale și au un partid politic, Slesvigsk Parti / Schleswigsche Partei, având inclusiv un ziar în limba germană. Regiunea pe care o ocupă, în terminologie daneză, este Iutlanda de Sud, dar ei o numesc Nordschleswig.

În saga din epoca vikingilor, cei care nu erau regi sau căpetenii sunt menționați pur și simplu ca „oameni de rând“. Această catalogare, s-a spus, este părtinitoare, însă nu făcea decât să reflecte realitatea. Oamenii obișnuiți au fost ignorați în cronici, ca și în viață. Egalitarismul scandinav este de dată recentă și a prins contur după o îndelungată istorie de diviziuni rigide de clasă. Oamenii de rând au o prezență constantă în această istorie. S-ar putea să fie mai multe de spus despre nobili decât despre iobagi, dar se manifestă subiacent tendința invariabilă vizavi de cei mai puțin vizibili.

În urma revoluției agricole din anii 1200, Scandinavia s-a bucurat pentru prima dată de prosperitate. Odată cu optimizarea economiei și a guvernării, am putea crede că viața va fi fost mai bună pentru cei mai mulți. Dar nu a fost așa. În schimb, condițiile pentru oamenii de rând s-au deteriorat. În